

ШЛЯХТА КАРТОФЛЯНА

Був я в Пустополі на комісії. Там двірський парубок, мабуть, на приказ властителя села, п. Левицького, почав орати загін Івана Сороки, а Сорока, не багато питаючи, убив парубка по короткій сварці. Отже, треба було для суду ще дещо розвідати, оглянути місце злочину і т. п. Уже другий раз був я тут за сим ділом.

Вертав я попри панський двір. Знакомий властитель Пустополя, пан Левицький, побачив мене з подвір'я і запросив до себе "на хвилинку"; мені треба було й его дещо розпитати, до того, надворі був мороз, я перемерз, отже, й вступив я до двору.

Пан Левицький оповідав страшні речі про злі часи і трохи не завидував мені, скромному урядникові. Я потакував ему мовчки і спокійно пив добре угорське вино, яким мене почастивав мимо злих часів.

— Що вам за біда! — говорив він майже з пересвідченням.— Прийде "перший", пане добродію, гроші в кишеню і цілий місяць маєте спокій! А в нас, гречкосіїв, не так: нема "першого", нема певності... Прийде злива, град... і все пропало! А жити треба, і занадто скромно не можна. Хоч ми демократи, але самою картофлею і квасним молоком жити годі і часом випадає гостей прийняти.

— Се правда,— відповів я цілком коротко і спокійно, але п. Левицький почув якийсь глум у моїх словах і повторив:

— Так-так, пане добродію, ми демократи! Може, не вірите?

— Але ж, пане! Я зовсім не думаю перечити... Ви демократ, однак — не гнівайтесь — ваш найстарший син, здається, вже не великий демократ, бо дуже пильно шукав в архіві шляхетського герба. Я се знаю.

— То ніщо, пане добродію! Він офіцер, у війську ще на се дивляться... Левицьких у нас багато, так як у німців Міллерів і Майєрів; отже, мій Генко думав, що походить із шляхтичів Левицьких. Але я ретельний демократ, герба не шукаю.

— Не сумніваюся,— відповів я спокійно, однак п. Левицький мимо того глянув на мене з недовір'ям.

— Бо то, знаєте, пане добродію, часи тепер інші, і що нині значать давні титули: князь, граф, барон — глупота людська, та й годі! О, чекайте, пане добродію, я вам покажу, на що тепер шляхта зійшла.

Пан Левицький взяв з бюрка якусь брошуру і подав мені.

— Подивіться: се цінник досвідної стації годівлі кар-тофлі в Західній Галичині. То знамените, пане добродію! Чого вже люди не видумують! Читайте! Різні роди картофель названі: "остоя", "доленга", "заглоба", "кармазин", "корчак", "п'яст", "тулима", "баторій", "лех", "кракус", "боньча", "леліва", "вєнява", "корвін", "гоздава", "лєшок білий", "зємовід" і т. д. Як же то вам подобається? Що, не пишне се? Були колись грецькі і римські боги та цісарі: Амор, Гектор, Кастор, Нєро,— а нині они "зійшли на пси". Були колись королі П'яст, Лєшок і шляхтичі: Заглоби, Боньчі; Остої, Корчаки і Доленги,— а нині так називається картофля!.. Се пишне! З Лєхів, П'ястів і Баторих можна робити горівку; Заглобами, Корчиками і Доленгами можна кормити худобу, а всю ту картофляну шляхту можна засадити і на хлопськїм полі, буде рости...

Зацікавила мене вся картофляна шляхта, і я з недовір'ям перекидав карти з образками картофель та з підписами під ними. Так є! Маємо справді картофляну шляхту.

— Розумію,— сказав я на се,— коли красній рожі дають ім'я королеви Вікторії, хоч та королева зовсім не була подібна до рожі,— рожа гарний цвіт, поетичний,— але картофлю називати Баторим, П'ястом або

Лешком!.. Гм, мені здається, що з того можуть вийти зовсім не милі і не патріотичні пригоди. Наприклад, безрогі сотворіння з'їдять сего або того короля, незважаючи на його історичну славу... або горівчана есенція з "корвіна", "корчака" і "доленги" звалить хлопа в рів... Несмачне се, патріотизм не на своїм місці.

— Але ж, пане, се прекрасно! — боронив пан Левицький свої думки.
— Щодо мене, то я, пане добродію, ані в думці не маю заводити у себе сю картофляну шляхту і, як правдивий демократ, саджу по-давньому нашу просту барабульку. Бачите, на що тепер шляхта зійшла?.. Інші часи тепер, пане добродію!

— Змінилися! — замітив я коротко.

Пан Левицький був, очевидно, вдоволений і сміявся весело.

По хвилині слуга внесла пошту з міста і положила на стіл перед паном.

— Там,— каже,— чекає післанець, що приніс газети і має інтерес до вельможного пана.

— Чого хоче?

— Не знаю. Жінка єму хора, то певно...

— Нехай зачекає! — відповів пан дідич і кинув оком на новинки в часописі.— Ов, справді? —скрикнув здивовано.— Полковник Штайнберг дістав шляхетство: Edler von?.. 1 Знаю єго, пане добродію; ще рйтмайстром служив при уланах в нашім місточку! Що ми не раз випили у веселім товаристві! Прощу вас: Edler von... но, но! І цікавий я, за що?

Я усміхнувся незначно на таке здивовання пана Левицького.

— Очевидно, за якісь заслуги,— замітив я від нехочу.

— За які заслуги?

— Не знаю.

— Отже, він тепер шляхтич?

— Шляхтич.

— Но, но! Нема то, як при війську! Помалу, але тим певніше можна всего дослужитися...

В голосі пана Левицького замітив я деяке розчарування, але тільки на хвилину, бо небавом, скоро лише відложив часопис і кинув оком на цінник з картопляною шляхтою, роз'яснив своє рум'яне лице і з глумом кликнув, мовби мав парубка перед собою:

— Федьку, возьми-но там півкірця "корчаків" і "до-ленгів" і посічи для корів до січки! Ха-ха-ха!

І я засміявся з такого "упадку" шляхти.

— Ага! правда, там жде післанець! — пригадав собі дідич і вийшов до сіней.

Крізь відчинені на хвилину двері повіяло морозне повітря до кімнати.

— Чого хочеш? — чув я виразно розмову в сінях.

— Прошу пана, я би просив заплатити мені за ношення пошти. Вже від півроку не дістав я нічого.

— Адже громада платить тобі!

— Громада платить за своє.

— Ти мені винен три кірці картоплі, пане добродію!

— Але я мав їх відробити в жнива, а за пошту...

— Не дам тобі нічого, забирайся!

— Пане, жінка мені хора!

— А що то мене обходить! Ні, чекай! На, маєш дві шістки.

— Так мало?

1 Шляхетніший від?.. (Нім.)

— Так мало? — покривився пан дідич післанцеві.— Іди собі, забирайся!

По хвилині сидів пан Левицький знов зі мною при вині. Був обурений. Я мовчав.

— Хлоп, пане добродію, завсігди хлопом! Смаруй Федя медом, а Федьо все Федьом. Самі на себе видумали сю приповідку.

— Бідний нарід! — сказав я.

— Ет! Хто нині багатий?!

— Люди голодують.

— Самі собі винні, працюватиме хочуть!

— Праці нема!

— Хто її шукає, завсігди найде.

— Треба їх навчити шукати.

— Хто хлопа навчить? Тупий, як жидівська сокира...

— Він тому не винен.

— А хто винен? На всякий випадок, не ми, демократи, тільки шляхта, що занедбала нарід.

На сі слова я не відозвався, бо в тій хвилині у сінях хтось глухо закашляв, вийшов на ґанок, а звідси пішов попід вікна. Був се післанець. На що він чекав?..

Дідич глянув у вікно і почав розмову про убійство.

— Сороку, розуміється, покарають.

— Розуміється.

— Смертею?

— Сумніваюся! Адже поле єго...

— О ні, пане добродію, се я краще знаю. Побачимо, хто виграє.

"Побачимо",— подумав і я собі, знаючи справу також добре.

Прикро було мені, я хотів зараз від'їхати, але надійшла пані дому і задержала мене ще на підвечірок. Годі було відмовити, щоб не показатись нечемним.

До стола засіла ціла родина: дідич, его мати і жінка, доросла донька Стася і малий синок Адась.

— Дивна зима сего року, так мало снігу! — почала стара бабця розмову погодою.

— Ми вже так чекаємо на весну, худоба змарніла,— докинула пані Левицька з господарства.

— Хлопи аж почорніли! — замітила панна Стася.— І ще постять!

— Що то значить "постять"? — спитався Адась.— Молоко лише п'ють?

— Ого! Коли б они молоко мали! — відповів пан Левицький.— Бідний нарід! А шляхті се і не в голові!

— Демократам також не дуже,— замітив я з усміхом.— Очевидно, не всім...

— О пане добродію, як же так можна казати! Ми демократи — що інше...

З недалекої церковної дзвіниці відозвалися дзвони. Голос їх долітав виразно до двора. Наймичка внесла чай.

— Хто се помер? — спитала бабуся.

— Вмерла жінка того, що пошту носить. Хора була вже від довшого часу.

— Така молода жінка!

— Ніхто не доглядав бідної,— додала слуга з жалем.

— От бідний нарід! — закінчила бабуся сю невеселу тему.

— Як же ви, пане суддя, бавилися в карнавалі? — звернулася панна Стася до мене з питанням.

— Так, трошки...

Панна Стася замітила, що я був у лихій настрою, і не випитувалася мене дальше. І я небавом встав та подякував за гостину.

З паном Левицьким пішов я до канцелярії по своє хутро. На столі лежав цінник картофляної шляхти. Я ще раз глянув на него.

— Можете собі забрати сю шляхту картофляну! — засміявся пан Левицький.— Сим можна добре забавити демократів, так як я забавився.

Я взяв із собою цінник і сів на візок, сердечно прощаний демократичним властителем Пустополя.

Мороз брав на ніч, і захід сонця був такий червоний! На дзвіниці ще дзвонили по небіжці... Голос дзвонів, такий ясний і чистий, морозив мене ще більше, ніж вечірній зимовий холод.

"Ми демократи?.."

"Ми" шляхта картофляна!